

TÍTOL: SXXI, ENTRE LA RAÓ I LA LLIBERTAT

LA NECESSITAT DEL PENSAMENT EN L'AVUI DE LA HISTÒRIA

1. EL PENSAMENT (PASCAL)

“Evidentemente el hombre está hecho para pensar. En esto radica toda su dignidad y todo su mérito; y todo su deber es pensar como hace falta. Ahora bien, el orden del pensamiento es comenzar por sí mismo, por su autor y su fin.

Mas, ¿en qué piensa el mundo?: nunca en eso sino en danzar, tocar el laúd, cantar, hacer versos, correr la prenda, etc., en batirse, hacerse rey, sin pensar en lo que es ser rey y ser hombre” (Pensamientos, n. 620)

2. GRANS PULSIONS EN L'AVUI DE LA HISTÒRIA

Troblem en el món actual *grans pulsions* que provoquen una potent confrontació ideològica. Moltes vegades el pensament arrenca de l'*estómac*, com diria Nietzsche, en forma de *pulsió*. El *cor*, en ocasions ferit i amb històries dures i tràgiques, també és protagonista del pensament d'avui. Això explica fins i tot les confrontacions visceralment que es poden donar entre persones amb posicions ideològiques oposades.

El debat intel·lectual se situa en l'*ordre dels principis*. Allò que està en joc no és tant la modalitat de com organitzem i regulem la vida social i política, sinó els mateixos principis antropològics, morals i fins i tot metafísics. D'alguna manera es reviu la filosofia dels primers grecs en recerca del principi de tot el cosmos (*arjé*). El món del pensament se situa en la radicalitat del debat dels primers principis -els fonaments- per tal d'entendre la totalitat del món.

Es pot expressar dient que avui es dona "un retorn al *Gènesi*". El *Gènesi* és el primer llibre de la Bíblia que relata la *creació*, i deixa a la cultura el llegat d'una gran constitució metafísica de l'ordre creat. Ara, aquests principis són posats en crisi en forma d'aquella confrontació ideològica de la qual parlàvem. Els mateixos fonaments experimenten un sotrac. Sembla que la humanitat, amb un sentit històric circular i de retorn, torna a les *immediateses* del Jardí de l'Edèn, per tal de possibilitar i fundar una nova *Gènesi*.

3. 'EL PENSAMENT (NEURONES) ÉS RESPOSTA'

El neuro-científic Joaquim Maria Fuster aporta quelcom que resulta interessant en el món del pensament. El cervell evoluciona i es desenvolupa en forma de cercle virtuós d'adaptació constant al món que ens envolta, segon el dinamisme de percepció (P)-acció (A) (*cicle PA*). Un s'obre a la percepció sensible del món,

que ahora interioritza, per tornar a sortir al món en forma de conducta. I això suposa una ampliació de la percepció que genera una nova acció consegüent, i així progressivament. D'alguna manera, la intel·ligència humana és *resposta* davant del que succeeix, de la presència de l'altre, de les situacions que ens colpegen. I l'obra del pensament formaria part d'aquest *amor al món*. Qui estima el món es veu motivat a interpretar-lo per tal d'oferir una resposta coherent i eficaç, comptant amb les limitacions de qui es troba davant del Misteri.

4. GRANS PENSADORS NO SÓN ELUCUBRADORS, SINÓ QUE DONEN RESPOSTA A UN TEMPS I A UNS INTERROGANTS

Sant Agustí reacciona davant de la crisi del seu temps, amb la decadència de l'imperi romà. *Sant Tomàs* serveix a l'esplendidesa de la veritat, ajuntant en harmonia la confluència de l'*humus* de la raó i la *llum* de la fe. Va ser un moment de síntesi portentosa i un signe és la construcció de les catedrals. També *sant Joan Pau II* va repensar el món davant de la crisi *maligna* provocada a Europa per les guerres mundials i l'episodi terrible i sense precedents de la *Shoah*. També el *mal*, juntament amb la *raó*, la *llibertat* i el *cor*, és protagonista del pensament que recorre la modernitat filosòfica.

5. O. SPENGLER (FILÒSOF I HISTORIADOR ALEMANY, S. XIX-XX)

Afirmava el pensador alemany: "Cada temps i cada època té una visió del món". Certament, cada moment històric elabora el seu *mite* o *relat* (una *antropogènesi*, una *cosmogonia* i una *teologia*). La cultura humana gira entorn d'aquests tres eixos fonamentals i inspiradors (la imatge del món, la imatge de l'Home i la imatge de Déu). De fet, tant el judaisme com el cristianisme són *grans relats*. Però la idea de relat es troba avui profundament en crisi. Existeixen *micro-relats* (sèries a la pantalla per capítols), però com a divertiment o ficció. En canvi, els grans relats són negats i titllats d'instruments al servei de l'engany i el poder. Es considera que el ser humà és víctima propiciatòria de les veritats absolutes, les quals entren en el joc del domini de l'Home sobre l'Home.

Assistim a un *nihilisme* de qualsevol relat. L'Home d'avui viu en l'estat del *no-relat*. Fuig de les grans explicacions plenes de sentit i de transcendència de les tradicions religioses de totes les èpoques i que han nodrit les societats. Ara vivim en l'actualitat d'una existència constantment en situació de canvi i progrés. D'aquí sorgeixen altres móns alternatius creats per la inventiva i imaginació humanes: el *meta-verso*, o la temptativa amb el suport de la ciència de construir nous mons alternatius per a una existència humana més saludable i benestant.

6. YUVAL NOAH HARARI, NEGADOR DEL RELAT

Un destacat divulgador d'aquest nou paradigma que mira al futur i es desvincula de tots els grans relats de la filosofia i la religió del passat, és Harari. Per a ell, no hi ha ànima, ni lliure albir, ni subjecte. Ens movem en la categoria binària del *plaer* i del *dolor*. Existim entre experiències de plaer i de dolor. Cal superar aquesta polaritat lluitant contra el mal, el sofriment, les desgràcies de tants éssers humans sobre la terra. De tal manera que l'única moralitat consisteix en la lluita contra el mal del sofriment, fins a crear una societat indolora.

La via escollida pel nostre autor israelià és el *transhumanisme*, que confereix un domini racional sobre "el material humà" disponible. Ara la racionalitat tecnològica sembla guanyar la partida a la llibertat. Perquè la raó tecnològica arribarà a eliminar tota "emoció dolenta" que pugui ser causa de patiment per als altres, i desapareixerà tal "com qui mata un mosquit". La culpa s'esborra completament de l'horitzó de qualsevol visió sobre l'Home. El sofriment i la mort acaparen tota la reflexió ètica amb l'estratègia de superació.

El ser humà es convertirà en un "autòmat espiritual" (expressió utilitzada per Leibniz a la seva *Teodicea* per referir-se a la potència de la llibertat espiritual i electiva humana), i benvolent.

7. ÈPOCA QUE ÉS CANVI D'ÈPOCA

Ens trobem davant, ja no de petits o grans canvis, sinó d'un *canvi d'època*, que en ocasions resulta quasi *indescriptible*. Cal deixar passar una mica de temps per prendre perspectiva i comprendre amb més lucidesa tot el que està passant. Fenòmens que corroboren aquesta autèntica *revolució antropològica* que embat en els fonaments mateixos de l'existència humana són la *transvaloració* de tots els valors establerts (com Moisès que va trencar les taules dels valors); el *transgènere* que replanteja la sexualitat (i que té arrels en la revolució sexual del maig del 68); i el *transhumanisme* per a qui ja no hi ha mite ni misteri, sinó només projecte futur i desafiament (fins a arribar a la construcció de l'*Home Ciborg*). L'Home controlador de l'existència s'imposa a l'Home cercador dels Misteris. L'àmbit de la *mística* deixa pas al domini de la *tècnica*.

Com deia Nietzsche, qualsevol creació comporta una *destrucció* i una *construcció*. Quan un crea una obra artística, destrueix i manipula quelcom de la natura, per tal de poder elaborar una obra simbòlica i comunicativa. De la mateixa manera, tindrà lloc en el cas del ser humà del futur. Cal una destrucció per tal de poder construir aquesta nova humanitat a través de la raó biotecnològica. El fet més preocupant és si el ser humà serà capaç de sobreviure a aquesta destrucció, doncs es posa en joc l'*extinció de l'Home*, potser incapaç de resistir el sotrac d'una memòria inaudita, d'uns sentits aguditzats fins a l'extrem, d'un cervell revolucionat a l'enèsima potència. ¿Restarà encara viu el *Sapiens* evolucionat o serà substituït per aquesta nova *simbiosi* d'Home i màquina?

8. ¿ON SOM?

Utilitzo una paraula que va ser introduïda per sant Joan Pau II a l'exhortació *Ecclesia in Europa*: som en un temps d'*apostasia*. Apostasia, presa en el sentit etimològic, significa *fora d'allà on estàs situat*. És la descol·locació, la desubicació més radical. Apostasia vol dir un *desvincular-se* per tornar-se a recrear. Detectem al llarg de la història tres fases d'aquesta apostasia: una *apostasia religiosa* que nega l'existència de Déu i que opera des dels antics grecs; una *apostasia biològica* que lluita per tal de dominar els orígens de la vida (ja sigui orgànica, animal o racional).

Però hi ha una apostasia més radical, amenaçadora i específicament antropològica: *l'apostasia dels orígens*. És una desvinculació cultural i global de la recerca del orígens (a modus de *peccat originari*). L'influent Michel Foucault es situa en aquesta vessant anti-origenària ("Hay que ser metafísico para buscarle un alma en la idealidad lejana del origen", a *Nietzsche, la genealogia y la historia*). En aquest sentit es descarta tota forma de pensament metafísic, perquè sembla que el pensar filosòfic no transforma ni és eficaç. Assistim a una autèntica *crisi* de la raó especulativa a favor de la raó instrumental. Però el pensament transforma, fa progressar espiritualment, ens fa crítics, i amplia la mirada -evitant el predomini d'una *ment dispersa* i incapaç de concentrar-se per a res-.

9. NECESSITAT DE RECUPERAR UN PENSAMENT ORIGINARI (HEIDEGGER)

Davant d'aquesta situació indescriptible es fa palès la necessitat de recuperar amb seriositat i esperit científic una autèntica *antropologia amb dimensió metafísica*. Escrivia sant Joan Pau II a la seva encíclica *Fides et ratio*:

“Si insisto tanto en el elemento metafísico es porque estoy convencido de que es el camino obligado para superar la situación de crisis que afecta hoy a grandes sectores de la filosofía y para corregir así algunos comportamientos erróneos difundidos en nuestra sociedad” (FR, 83)

Benet XVI va ser un apassionat buscador d'una *saviesa* que salta del *món de la raó* al *món de la fe* -i a la inversa- amb naturalitat, tot mirant de servir al *bé de la ciutat*.

Ens cal donar amb una *raó calma* (evitant perdre el nervis davant del panorama actual i les decisions insospitades que pren la llibertat); una *raó pietosa* que sàpiga que quan exerceix la seva activitat està donant glòria a Déu (és aquell *culte raonable* del qual parlava Sant Pau); una *raó mundana*, que no es desdiu del món, sinó que lluita des de les seves possibilitats (i amb la llum inaudita de la fe) per salvar aquest món que sembla insalvable.

10. MÈTODE DE SANT TOMÀS : 'TRIÀDIC'

I acabo amb un *apunt metodològic* per tal de donar eines a l'exercici d'aquesta *raó ampliada* -com deia Benet XVI i ha utilitzat l'antropòleg francès René Girard-. Sant Tomàs planteja les seves qüestions amb un triple moment: el plantejament de la *tesi*; l'adició de les *objeccions*; i finalment la *resposta* general i particular a cadascuna de les objeccions contra la tesi inicial.

Això revela que Sant Tomàs pensa d'una manera triàdica: 1) considerant sempre que en cada tesi contrària hi ha quelcom de *veritable* -un fons de veritat-; 2) que hi ha un *error* de fons en el plantejament, i que intenta detectar; 3) i que cal trobar la *resposta* adequada per tal de vèncer tot allò que posava en dubte algun aspecte de la veritat primera que es volia demostrar. És un exemple de pensament rigorós, seriós i que no té por a l'objecció, al dubte, i al risc.

Un cas particular al qual podríem aplicar aquesta *metodologia* oberta i valenta seria l'actual *ideologia de gènere*: 1) trobem quelcom de *veritat* (la plasticitat de la sexualitat humana i la veritat de la permeabilitat entre els sexes -masculí i femení-). Alhora es detecta històricament una reacció sovint visceral contra els abusos dels estereotips i contra el sexe femení (la misogínia); 2) trobem quelcom d'*erroni* en el plantejament (fem de la sexualitat una matèria totalment disponible i mudable com a "gènere"). Era el pensador Leonardo Polo que deia que en el ser humà hi ha dimensions que són *indisponibles* -i que són misteris de l'ésser als quals només ens podem apropar amb molt de respecte-; 3) cal cercar una *resposta* (*¿No és el sexe corpori la porta d'entrada i de sortida per trobar i expressar la pròpia identitat personal? Com si l'única via d'accés a un mateix fos la corporalitat signada sexualment*).

11. CONCLUSIÓ: DESAFIAMENT

1. Trobem una *lluita titànica* entre concepcions.
2. El debat actual se situa en *l'ordre del principis*. Així per exemple, en relació al gènere i la sexualitat, caben dues concepcions realment antagoniques i que marquen el discurs consegüent:
  - "Home i dona els creà" (*Gènesi* 1, 27)
  - Entre l'home i la dona hi ha una gamma múltiple i fluïda de sexes -que comporta l'autodeterminació lliure i transaccional del gènere-.
3. Finalment volia concloure que som a un temps on es necessita mantenir-se en la *certesa* -malgrat el risc i la paradoxa de la veritat-, tot defensant les nostres conviccions "sense alçar la veu". Que sovint el que més parla, o la paraula més bella, rau en el *testimoni* de qui viu segons els principis de la vida, l'amor, la família i la donació. I que cal educar la nostra llibertat en la

convivència amb llibertats que opten i pensen diferent a nosaltres: saber *viure en la diferència, la tolerància i el respecte*, com a manifestacions d'amor a la llibertat personal i social.